

ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ТА МІЖСОБОВИХ ВІДНОСИН

Н. О. Довгань

ОСНОВИ АНАЛІЗУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ПОКОЛІНЬ

Обґрунтовано засади вивчення соціально-психологічного феномена поколінних міжгрупових відносин у груповому й індивідуальному аспектах на різних рівнях соціальної взаємодії. Визначено методологічні основи аналізу покоління як соціально-психологічного феномена (диференціації поколінь, соціальних, біологічних поколінних ритмів онтогенезу людини; означення особливостей соціального впливу на часову циклічність зміни поколінь; змістового наповнення поняття покоління на різних рівнях соціального трактування). Запропоновано двокомпонентну модель системи соціально-психологічного простору поколінь на основі взаємовпливовості і взаємодієвості двох факторів: соціального і психологічного. Розкрито функціональні значення елементів системи простору поколінь (соціальних настановлень, соціальних уявлень, цінностей поколінь). Проаналізовано особливості співвідношення категорій “соціальна група” і “соціальна спільнота”. За результат дії системи поколінного простору визначено ментальну систему поколінної спільноти, структурними компонентами якої названо соціальні позиції (ентелехії) поколінь, які визначають становище поколінь у суспільстві, та габітус як соціально-психологічну характеристику покоління в культурно-історичному контексті.

Ключові слова: покоління, міжпоколінний простір, соціальні настановлення, соціальні уявлення, цінності поколінь, ентелехії, габітус.

Проблема. У сучасній психологічній науці проблеми поколінь досліджуються переважно в контексті аналізу міжпоколінних відносин на рівні індивідуальних стосунків. Проте вивчення соціально-психологічного феномена не тільки міжособової, а й міжгрупової комунікації дає можливість отримати відповіді щодо специфіки, організації, детермінації, динаміки і механізмів міжпоколінних відносин (стосунків), комплексного аналізу особливостей розвитку людини в груповому й індивідуальному планах на різних рівнях соціальної взаємодії. Адже міжгруповий феномен розкриває особливості функціонування як малих, так і великих соціальних груп, колективна суб'єктність яких об'єднується подібними цінностями, схожим сприйманням та інтерпретацією історичної ситуації життя, схожим вибудову-

вуванням поведінкових стратегій. Але різноплановість трактування в зарубіжній і вітчизняній науці поняття покоління, часової і змістової поколінної сутності, особливостей механізмів зміни поколінь в історико-культурному, родовому, соціальному аспектах тощо створює проблему забезпечення можливості інтеграції і систематизації експериментальних результатів, універсального їх перенесення на великі групи людей, адже міждисциплінарні висновки не завжди мають достатню сумісність.

Для досягнення *мети роботи* – висвітлення особливостей формування поколінних груп, які детермінують відносини (стосунки), – було сформульовано перелік дослідницьких *завдань*: окреслити методологічні основи аналізу поколінь, представити процес формування соціальних поколінних груп як систему, визначити детермінанти відносин (стосунків) міжпоколінного простору.

Для вивчення міжпоколінних комунікативних проблем і пошуку засобів оптимізації взаєморозуміння було окреслено методологічні засади відповідно до системного підходу і загальних та спеціальних принципів експериментального дослідження психіки, критеріїв аналізу покоління як соціально-психологічного феномена, а саме: диференціації поколінь, соціальних, біологічних поколінних ритмів онтогенезу людини; означення особливостей соціального впливу на часову циклічність зміни поколінь; змістового наповнення поняття покоління на різних рівнях соціального трактування.

З огляду на результати аналізу теоретичних підходів щодо простору функціонування поколінь як соціальних груп, на основі ідей К. Мангейма і Т. В. Водолажської, Н. Л. Кацук [3; 10] за критерії диференціації поколінь було взято: *вікові психологічні характеристики* як особливості психічної організації життєдіяльності людини в мінливому світі на різних етапах онтогенезу; *соціально-історичні події*, що визначають формування нових зразків моделей відносин, поведінки в процесі пристосування до змін соціальних умов існування; *поведінкові стратегії* як характеристики, притаманні представникам поколінь у соціокультурному і сімейно-рольовому аспектах.

Враховуючи, що в науковому світі не існує однозначного трактування меж становлення, розквіту, занепаду-старіння поколінь, а біологічні ритми онтогенезу людини від народження до смерті впливають на реалізацію феномена поколінної функціональності, за соціально дієвий термін суспільного впливу покоління було визначено часовий відрізок близько 25-30 років від досягнення повноліття (18 років), у якому перша частина становлення спрямована на відокремлення від попереднього покоління, дистанціювання і боротьбу за соціальне до-

мінування, друга половина означеного відрізка часу є історико-результативною, але ціною панування стає необхідність до кінця соціального життя вести боротьбу з натиском нащадків.

Що ж до формулювання функціональних меж поколінь, то часову циклічність зміни поколінь було окреслено залежно від (1) суттєвих соціально-історичних подій, (2) поколінних якостей, набутих протягом життя, і (3) особливостей відносин (стосунків). Адже історичні події поступово впливають на зміну “обличчя” покоління, формують суспільну свідомість, яка, у свою чергу, визначає характер відносин *покоління як малої соціальної групи* осіб, об’єднаних функціональними ролями й обов’язками, цінностями, сформованими в процесі взаємодій; *покоління як великої соціальної групи* людей, народжених протягом означеного інтервалу часу, формування ментальної системи яких відбувалося під впливом значущих історичних подій; *соціальної поколінної спільноти*, що охоплює сукупність реальних індивідів, об’єднаних спільними поколінними якостями, соціальними позиціями. Представлені поколінні характеристики, сформовані під впливом різноманітних соціальних чинників, можуть стати основою дослідження проблеми *міжпоколінних комунікативних ускладнень* і визначення *засобів оптимізації взаєморозуміння*, адже покоління не існують статично, а постійно змінюються в багатоетапному пізнанні соціальних законів, поступових змінах поколінного світобачення, трансформації поколінних цінностей, зміні ролей.

У пошуках відповіді на питання, що, як і чому детермінує особливості відносин у системі соціально-психологічного простору поколінь, було розроблено *модель* (рис.), за якою багаторівневий і багатокомпонентний процес формування соціальних груп поколінної спільноти, об’єднаних “не лише спільністю умов і засобів соціальної життєдіяльності, а й взаємовпливами індивідів..., пов’язаних між собою спільними цінностями, цілями, системою взаємин, взаємовпливів і включених до типових форм діяльності” [11], може бути представлений як елемент глобальної соціокультурної системи, де поколінний простір відображає континуум формування, становлення, функціонування поколінь, опосередкований межами соціально-психологічних відмінностей як регуляторів соціальних практик, а роз’єднані історичні періоди становлення утворюють базис єдиного часового простору міжпоколінної комунікації [4, с. 231; 12].

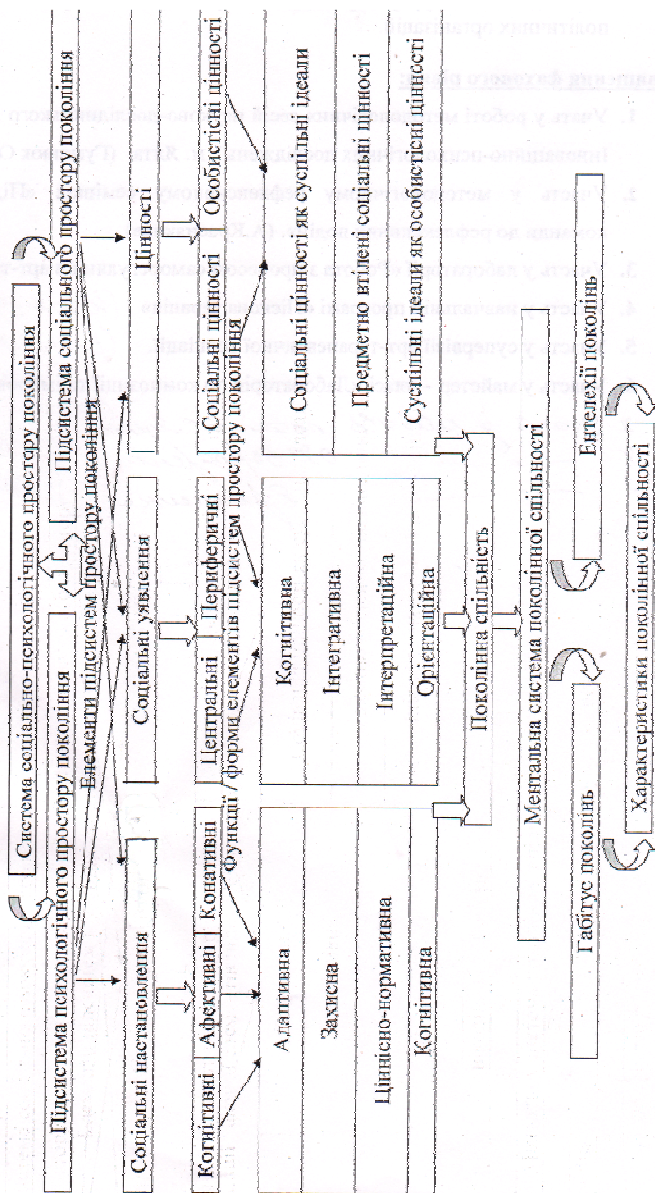

Рис. Модель системи соціально-психологічного простору покоління

Основою запропонованої двокomпонентної моделі системи *соціально-психологічного простору поколінь* є процес взаємовпливовості і взаємодієвості двох підсистем: *соціальної* і *психологічної*, структурними елементами яких виступають *соціальні настановлення, соціальні уявлення, цінності поколінь*, обумовлюючи ефективність соціальної комунікації. Результатом функціонування елементів підсистем соціально-психологічного простору є формування єдності покоління як малої групи, ментальної системи покоління як великої групи, покоління як соціальної спільноти, об'єктивно окресленої соціальними відносинами.

Спробуймо, спираючись на методологічні принципи системного аналізу, визначити функціональне значення елементів системи соціально-психологічного простору *поколінь*. Отже, *соціальні настановлення – атитюд* (від фр. attitude – здатність, схильність; поза, поведінка, реакція щодо чогось) – за систематизацією визначень психологічного феномена Г. Олпорта є певним станом свідомості та нервової системи, що виражає готовність до реакції, організованої на основі попереднього досвіду, який здійснює напрямний і динамічний вплив на поведінку. Соціальне настановлення може бути результатом психологічних процесів розвитку, впливу соціальних ситуацій, у межах яких проходило становлення поколінь (Г. М. Андреева) [1]. Традиційно (за розподілом М. Сміта) *структуру соціальних настановлень (атитюда)* щодо соціального об'єкта складають когнітивний компонент (усвідомлення), афективний компонент (оцінка) і конативний, поведінковий, компонент (поведінка) [2, с. 142], які в системі міжпоколінної взаємодії мають відповідне змістове наповнення, а саме: *когнітивний компонент* охоплює психологічну компетентність щодо вікових змін, сформовану в процесі набування соціального досвіду; здатність до переробки нової інформації щодо поколінної мінливості, зумовленої суспільними змінами; здатність до адекватного регулювання поведінки відповідно до ситуативних вимог; формування і використання уявлень, переконань у результаті пізнання соціальних явищ, процесів; урахування соціального досвіду в міжпоколінних відносинах. *Афективний компонент* відображає оціночне реагування – емоційне, чуттєве, яке супроводжується психічними проявами, здатне впливати на психічні процеси через поступову типізацію реагування в процесі соціальних відносин поколінь. *Поведінковий компонент* представляє поведінкові реакції реальні і потенційні – інтенції (задуми, плани, очікування) щодо здійснення процесу відносин. Враховуючи специфіку системного аналізу, пошук причинності ускладнень поколінних відносин у соціально-психологічному просторі вимагає комплексного підходу, адже зміни сутності одного з компонентів соціального настановлення викликають

трансформацію інших, відповідно зведення в єдину систему сприятиме виокремленню механізмів міжпоколінних зв'язків та особливостей їх функціонування.

Загальні *функції* соціального настановлення, виокремлені Д. Брунером, М. Смітом, Р. Уайтом, Д. Кац та ін. щодо оцінювання набутої інформації, мотивів, цілей і цінностей та інтересів суб'єктів відносин, у контексті простору поколінь можуть бути означені як: *адаптивна, захисна, ціннісно-нормативна і когнітивна*. Так, *адаптивна функція* поколінь відбиває здатність пристосування до змін в умовах життєдіяльності, що трансформують соціальні відносини через інтерналізацію настановлень зовнішньої системи суспільства в об'єктивні знання, обумовлюють засвоєння ціннісно-нормативного змісту життя. *Захисна функція* (1) сприяє уникненню внутрішньопоколінної конфронтації щодо основних відмінностей у позиціях, ідеологічних принципах через прийняття умовних загальнопоколінних цілей у межах поколінних часових культурно-історичних інтересів; (2) через дистанціювання від міжпоколінних відносин формує негативний атиюд щодо інших поколінь. *Ціннісно-нормативна функція* соціальних настановлень покоління (1) уможливило вияв явищ, сформованих протягом соціальної життєдіяльності; (2) сприяє реалізації поколінних можливостей, творчого і духовного потенціалів; (3) визначає історичні поколінні завдання. *Когнітивна функція* (1) реалізує потребу розуміння, перероблення, інтерпретування, класифікації інформації щодо поколінної ролі в суспільстві; (2) трансформує соціальну інформацію в ментальні сценарії конструювання картини світу; (3) формує засади поведінки в процесі міжпоколінних взаємовідносин.

Соціальні уявлення – другий елемент системи соціально-психологічного простору поколінь, що розмежовує психологічне і соціальне, відображає особливості виявів ментальності індивідів і груп; уособлює образи, у яких сконденсовано сукупність значень системи відліку інтерпретації сучасного, осмислення несподіваного; визначає засіб класифікації обставин, феноменів, індивідів, уплітається в теорії пояснення існування особистості в суспільстві, виступає одним з регуляторів психічної діяльності великих груп, може визначати формотворення особливостей динаміки і причинності ускладнень взаємодії [6, с. 372–394]. Соціальна реальність поколінь, у якій середовище як інформаційне джерело розвитку визначає засоби пізнання світу та особливості міжпоколінних відносин, формує системи класифікацій об'єктів суспільного простору, створює когнітивні шаблони, які використовуються поколінням для прогнозування подій і пояснень моделей поведінки суб'єктів спілкування, окреслює основні *функції* соціальних поколінних уявлень: *когнітивну* як пізнання світу і ролі покоління в

ньому; *інтеграційну* як забезпечення об'єднання поколінних груп у поколінну єдність через спільні норми, цінності та переконання; *інтерпретаційну* як конкретизацію системи знань і переведення теоретичної інформації у фактуальну; *орієнтаційну* як формування поколінної поведінки в соціальних відносинах. Якщо соціальні уявлення вважати ланцюжковим засобом систематизації інформації, отриманої в процесі поколінного становлення, як “образи – осмислення – класифікація – застосування”, то структура соціальних уявлень поколінь як система процесів мисленнєвого відтворення певного образу, об'єкта буде обумовлюватись, по-перше, взаємозалежністю соціального і психологічного в поколінному просторі і, по-друге, змістовністю розумових операцій, а саме фігуративним змістом (наочно-образна інформація), символічним змістом (знаки, букви і т. ін.), семантичним змістом (ідеї і поняття), поведінковим змістом (почуття, думки, настрої, бажання) [9].

Наступним елементом системи соціально-психологічного простору поколінь є *цінності* як інтрапсихічний та інтрасоціальний феномен відображення взаємовідносин суб'єктів у різних комунікативних системах (“покоління і соціальне середовище”, “покоління і покоління”), змістове наповнення яких залежить від культурно-історичних показників соціального середовища, особливостей соціальних груп, що й обумовлює їх якості – суб'єктивність і мінливість. Покоління, пов'язані часом, суспільними культурно-історичними традиціями, нормами і правилами, суспільною свідомістю, у своїй життєдіяльності поступово відкривають позитивний аспект цінностей як якості предмета або явища важливого, соціально значущого, необхідного задля життя, адже одним із механізмів регуляції поведінки людини в суспільстві стає саме прийняття цінностей свого покоління, покоління іншого для досягнення взаєморозуміння.

У дослідженні міжпоколінної комунікації *цінності* як елемент соціальної системи доцільно розглянути з позицій цінностей *особистісних* і цінностей *соціальних*, взаємопов'язаних і протилежних, перетин і перетворення яких залежать від множин “зовнішніх” – соціальних – і “внутрішніх” – психологічних – факторів, адже поколінна ціннісна сфера охоплює як загальноприйняті суспільні норми і правила, так і суб'єктивні оцінки особистості – поколінної групи – поколінної спільноти. Так, з позиції “внутрішніх” психологічних факторів соціальні цінності поколінної ціннісної сфери є *продуктом суспільної свідомості*, які поступово трансформуються в особистісні цінності кожного представника покоління, утворюють ціннісні структури, значущі на всіх рівнях відносин [8]. З позиції “зовнішніх” соціальних факторів, як *продукт суспільної життєдіяльності*, соціальні цінності відобража-

ють основні форми діяльності поколінь, адже суб'єктом ціннісних відносин можуть виступати відмінності за віковими, культурно-історичними, соціально-економічними характеристиками поколінної спільноти, для якої цінності поколінь є як характеристикою суспільної епохи, її правил і норм, спрямованостей і суперечностей, так і регуляторами соціальної діяльності.

Спираючись на підхід Д. О. Леонтєва щодо віднесення поняття “цінності” до різних груп явищ [8, с. 54], відповідно до специфіки системи міжпоколінних відносин було конкретизовано змістове наповнення форм соціальних цінностей як (1) суспільних ідеалів, (2) предметно втілених соціальних цінностей, (3) суспільних ідеалів як особистісних цінностей. Власне, саме *соціальні цінності як суспільні ідеали* являють собою первинну форму найвищого ступеня ідеального стану явищ, уявлень, нормативів суспільної поведінки поколінь; виступають зразком соціальної якості суспільної свідомості конкретного покоління, що знаходить відображення в різних сферах життєдіяльності – естетичній, моральній, соціальній та ін.; відображають сформовані уявлення щодо гармонізації поколінного життя “в об'єктивному укладі суспільного буття даного конкретного соціуму” в загальному соціальному просторі. *Предметно втілені соціальні цінності* мають значення, опосередковане культурно-історичним часом, адже сенс буття в поколінній свідомості не є постійним, нерухомим, – не змінюється лише його значення, що обумовлює неможливість існування позачасових соціальних цінностей. Трансформаційний процес перетворення загальнолюдських соціальних цінностей у систему особистісних, які регулюють відносини суб'єктів, їхню життєдіяльність і зв'язки з навколишнім середовищем, створює *суспільні ідеали як особистісні цінності*. Так, якщо соціальна цінність функціонує щодо конкретних або абстрактних оцінок ідеальних понять, значущих для особистості або поколінної групи, то непередметна цінність є похідною різноманітних аспектів ідеального, що залежить від поколінного групового спільного мислення. Поколінна цінність, як соціальний продукт, здатна змінювати культурно-історичний простір, підпорядковуватися нереальному, але бажаному ідеальному, яке так само змінюється разом з часовою трансформацією соціальних поколінних груп. Нереальна ідеальна цінність, збагачена історичним змістом, набуває значення соціально-культурного феномена, оформлюється в цінності-цілі і цінності-засоби ідеального соціального життя, суспільні ідеали стають системою соціальних поколінних цінностей.

Розглядаючи соціально-психологічний простір поколінь як систему поєднання елементів підсистем (соціальних настановлень, соціальних уявлень, цінностей), результати функціонування яких

знаходять своє відображення в ментальній системі поколінь, необхідно розрізняти особливості співвідношення категорій “соціальна група” і “соціальна спільнота” в системі поколінного простору. Як зазначають В. Ф. Горохов і Н. М. Васнева [5], представлені фундаментальні поняття доцільно розмежовувати, спираючись на критерії інтенсивності і стабільності соціальних зв’язків, впливовості, керованості тощо, адже названі вище категорії є самодостатніми, відносно незалежними одна від одної, відображають реальні структурні елементи суспільства як соціальної системи.

Відповідно до змістового наповнення поняття “спільнота” поколінна спільнота як “фундаментальна складова суспільства, що існує об’єктивно”, може бути представлена у формально-хронологічному (як одиниця часової періодизації життя суспільства або культури), змістово-номенклатурному (як множинність людей, об’єднаних більш-менш однаковим віком), історико-культурному (як соціально-культурні групи, що існують у певний історичний період), історико-хронологічному (як групова одновікова множинність, представлена в часових межах історичного періоду) аспектах [5, с. 17; 7]. У контексті дослідження міжпоколінної комунікації поколінну спільноту доцільно розглядати в *соціально-біологічному* аспекті як множинність близьких за віком, соціальними ролями, обов’язками людей. *Поколінна спільнота* як реальна сукупність індивідів являє собою самостійний суб’єкт соціальної поведінки, її базовими ознаками є збіг, схожість соціальних настановлень, соціальних уявлень, цінностей у хронологічному контексті міжчасового простору або обмеженому часі актуальних традицій, культури, субкультури поколінь. Поколінна спільнота стає формою життя суспільства, біологічні, культурні, соціальні конотації якої в межах соціально-біологічного часового періоду охоплюють зміни циклів розвитку і занепаду поколінь конкретного суспільства, конкретної держави. І хоча поколінна спільнота має об’єктивне походження, у дослідженні особливостей міжпоколінної комунікації необхідно враховувати часом неусвідомлення окремими індивідами належності до того чи іншого покоління, тієї чи іншої держави, адже сучасні тенденції космополітичної ідеології віддають пріоритетне значення загальним людським цінностям, відводячи другорядну позицію національним, територіальним, культурним характеристикам, зводять комунікацію в традиційних соціальних нормах до мінімуму. Пасивна, безособистісна, аморфна спільнота надзвичайно слабо впливає на окрему людину (В. Ф. Горохов і Н. М. Васнева) [5], але внутрішні абстрактні сили макрорівня соціального існування поколінної спільноти під впливом значущих історичних подій поступово формують *ментальну систему поколінь* як великих соціальних груп людей, народжених

протягом певного інтервалу часу, і поколінь Дітей, Батьків, Прабатьків як малих соціальних груп, об'єднаних функціональними ролями та обов'язками, сформованими впродовж життя.

За системним принципом аналізу соціально-психологічного міжпоколінного простору як соціально-психологічного феномена явище *поколінної спільноти* розглядається як результат дії структурної системи, якості елементів якої визначають змістове наповнення і послідовність, а продуктом їх функціонування стає *ментальна система поколінної спільноти*. *Ментальність* як поєднання і відображення соціальних настановлень, уявлень, цінностей простору поколінь може бути представлена у вигляді онтологічної характеристики особливого світобачення і мислення покоління, сформованого під впливом соціально значущих подій. У структурі *ментальної системи поколінної спільноти* поєднуються два компоненти: *соціальні позиції (ентелехії) поколінь* – визначають місце (статус) поколінь у суспільстві, результативність відносин у міжпоколінному просторі, регламентують поведінку відповідно до умов і ситуацій життєдіяльності; та *габітус* як соціально-психологічна характеристика, яка визначає “образ” покоління в культурно-історичному контексті [14, с. 19; 10]. У світі багатовимірних зв'язків соціально-психологічного простору покоління в процесі формотворення *ментальна система поколінної спільноти* поступово заглиблюється в соціокультурні процеси, набуває здатності визначати соціальні ролі, обирати адекватні дії відповідно до історичних ситуацій, стає суб'єктом соціальних відносин (стосунків), усвідомлених і цілеспрямованих.

Висновки. Для вивчення особливостей поколінного формування і групової комунікації за результатами дослідження визначено методологічні основи аналізу покоління як соціально-психологічного феномена, а саме: диференціації поколінь, соціальних, біологічних поколінних ритмів онтогенезу людини; означення особливостей соціального впливу на часову циклічність зміни поколінь; змістового наповнення поняття покоління на різних рівнях соціального трактування. Представлено процес формування єдності покоління як малої групи, ментальної системи покоління як великої групи, покоління як соціальної спільноти – результату функціонування елементів підсистем поколінного простору. Як детермінанти взаєморозуміння у відносинах поколінь визначено компоненти ментальної системи поколінних спільнот: соціальні позиції (ентелехії) і габітус поколінь.

Запропоновані нами модель і методологічні основи системи соціально-психологічного простору поколінь, визначені на основі теоретичних підходів детермінанти взаєморозуміння у відносинах поколінь будуть сприяти багаторівневому і багатокомпонентному, системному,

опосередкованому культурно-історичним розвитком суспільства аналізові міжпоколінних відмінностей та оптимізації взаєморозуміння.

Література

1. *Андреева Г. М.* Социальная психология / Г. М. Андреева. – Третье изд. – М. : Наука, 1994. – 325 с.
2. *Белинская Е. П.* Социальная психология личности : учеб. пособие для вузов / Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 142 с.
3. *Водолажская Т. В.* Поколения как субъекты социокультурного пространства: постановка проблемы и возможности исследования / Т. В. Водолажская, Н. Л. Кацук // Социологическое знание и социальные процессы в современном белорусском обществе : сб. статей, подготовл. по итогам Пятой межинститут. науч.-практ. конф. молодых ученых (24 июня 2005 г.) / Ин-т социологии НАН Беларуси. – Минск, 2005. – С. 30–42.
4. *Гоголев Н. В.* Категория “образовательное пространство” как объект научного исследования / Н. В. Гоголев // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2012. – № 1. – Ч. 2. – С. 230–237.
5. *Горохов В. Ф.* О соотношении категорий “социальная общность” и “социальная группа” / В. Ф. Горохов, Н. Н. Васнева // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. Вопросы теории и методологии. – 2014. – № 4 (132). – С. 12–21.
6. *Жодле Д.* Социальное представление: феномены, концепт и теория / Д. Жодле // Социальная психология. – СПб. : Питер, 2007. – С. 372–394.
7. *Зенкин С. Н.* “Поколение”: опыт деконструкции понятия // Поколение в социокультурном контексте XX века / С. Н. Зенкин. – М. : Наука, 2005. – С. 130–136.
8. *Леонтьев Д. А.* Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Современный социоанализ : сб. работ авторов, получивших гранты Моск. отд. Рос. науч. фонда и Фонда Форда. – М., 1996. – Вып. 6. – С. 5–23.
9. *Маклаков А. Г.* Общая психология : учеб. для вузов / А. Г. Маклаков – СПб. : Питер, 2008. – 583 с.
10. *Мангейм К.* Проблема поколений (1928) [Электронный ресурс] // Социология молодежи : электрон. энцикл. под ред. проф. В. А. Лукова. – Режим доступа : <http://www.soc-mol.ru/encyclopaedia/studies/155-problema-pokoleniy-1928.html>
11. *Орбан-Лембрик Л. Е.* Психологія управління : навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – 2-ге вид., допов. – К. : Академвидав, 2010. – 543 с.
12. *Юдин Б. Г.* От_этической_экспертизы_к_экспертизе_гуманитарной / Б. Г. Юдин // Знание_Понимание_Умение. – 2005. – № 2. – С. 126–135.
13. *Ядов В. А.* Социальные идентификации личности в условиях быстрых социальных перемен / В. А. Ядов // Социальная идентификация личности. – М. : Наука, 1994. – Кн. 2. – С. 38–59.
14. *Bourdieu P.* Choses dites / P. Bourdieu. – Paris : Minit. 1987. – 229 p.

References

1. Andreyeva, G. M. (1994). *Sotsialnaya psikhologiya* [Social psychology]. Moscow : Nauka Publ. (rus).
2. Belinskaya, Ye. P. and Tikhomandritskaya, O. A. (2001). *Sotsialnaya psikhologiya lichnosti* [Social psychology of personality]. Moscow: Aspekt Press Publ. (rus).
3. Vodolazhskaya, T. V. and Katsuk, N. L. (2005). Pokoleniya kak subyekty sotsiokulturnogo prostranstva: postanovka problemy i vozmozhnosti [Generations as subjects of the social and cultural space: problem formulation and research opportunities]. *Sotsiologicheskoye znaniye i sotsialnyye protsessy v sovremennom belorusskom obshchestve: sbornik statey, podgotovlennykh po itogam Pyatoy mezhhinstitutsionnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii molodykh uchennykh* [Sociological knowledge and social processes in the modern Belarusian society: coll. prepared on the basis of the Fifth Inter-Institutional Scientific and Practical Conference of Young Scientists] (pp. 30–42). Minsk (rus).
4. Gogolev, N. V. (2012). Kategoriya “obrazovatelnoye prostranstvo” kak obyekt nauchnogo issledovaniya [The “educational space” category as an object of scientific research]. *Izvestiya Tul'skogo gosudarstvennogo universiteta. Gumanitarnyye nauki* [Proceedings of the Tula State University], no. 1, P. 230–237 (rus).
5. Gorokhov, V. F. and Vasneva, N. N. (2014). O sootnoshenii kategoriy “sotsialnaya obshchnost” i “sotsialnaya gruppa” [Relation between the “social community” and “social group” categories]. *Vestnik Tambovskogo universiteta. Gumanitarnyye nauki. Voprosy teorii i metodologii* [Messenger of the Tambov University. Humanitarian sciences: Questions of theory and methodology], 4 (132), 12–21 (rus).
6. Zhodle, D. (2007). Sotsialnoye predstavleniye: fenomeny, kontsept i teoriya [Social images: phenomena, concepts and theory]. *Sotsialnaya psikhologiya* [Social Psychology], St. Petersburg: Piter Publ. (rus).
7. Zenkin, S. N. (2005). “Pokoleniye”: opyt dekonstruktsii ponyatiya. [Generation: concept deconstruction experience]. *Pokoleniye v sotsio-kulturnom kontekste XX veka* [Generation in the socio-cultural context of the twentieth century] (pp. 130–136). Moscow: Nauka Publ. (rus).
8. Leontyev, D. A (1996). Tsennost kak mezhdistsiplinarnoye ponyatiye: opyt mnogomernoy rekonstruktsii [Value as an interdisciplinary concept: multidimensional reconstruction experience]. *Sovremennyy sotsioanaliz: sbornik rabot avtorov, poluchivshikh granty Moskovskogo otdeleniya Rossiyskogo nauchnogo fonda i Fonda Forda* [Modern socio-analysis: collection of the works of authors received grants of the Moscow branch of the Russian Science Foundation and the Ford Foundation] (pp. 5–23), is. 6. Moscow (rus).
9. Maklakov, A. G. (2008). *Obshchaya psikhologiya* [General Psychology]. St. Petersburg: Piter Publ. (rus).
10. Mangeym, K. (1928). Problema pokoleniy [Issues of Generations]. In *Sociologiya molodezhi: Elektronnaya entsiklopediya* [Sociology of Youth: E-Encyclopedia], ed. prof. V. A. Lukov, retrieved from <http://www.socmol.ru/encyclopaedia/studies/155-problema-pokoleniy-1928.html>
11. Orban-Lembryk, L. E. (2010). *Psykhoholohiya upravlinnia* [Psychology management]. Kyiv: Akademydav Publ. (ukr).

12. Yudin, B. G. (2005). Ot eticheskoy ekspertizy k ekspertize gumanitarnoy [From the ethical expertise to the humanitarian one]. *Znaniye. Ponimaniye. Umeniyе* [Knowledge. Understanding. Umenye], 2, 126–135 (rus).
13. Yadov, V. A. (1994). Sotsialnyye identifikatsii lichnosti v usloviyakh bystrykh sotsialnykh peremen [Social identification in the context of rapid social changes]. *Sotsialnaya identifikatsiya lichnosti* [Social Identification of Personality], book 2. Moscow: Nauka Publ. (rus).
14. Bourdieu, P. (1987). *Choses dites* [Choses dites]. Paris: Minuit.

Dovhan N. O. Basics of system's analysis of social and psychological space of generations

The article deals with the study of socio-psychological phenomenon of intergroup generational relations on group and individual planes at various levels of social interaction. The methodological basis to analyze a generation as a social-psychological phenomenon is determined, namely: divisions between generations, social and biological rhythms of person's ontogenesis; features of social influence on generational alternations having the time cyclical nature; the meanings of the "generation" concept at different levels of social interpretation. A two-component model of the system of socio-psychological space of generations is proposed, which is based on mutual influence and mutual acts of two factors: social and psychological. The functional senses of the elements of the mentioned generational space system are determined (social attitudes, social representations, values of generations). Peculiarities of correspondence between the social group and social community categories are analyzed. The mental system of generational community appears as a result of influence of the socio-psychological generational space, which structural components are social positions (entelechy) of generations, determining a generation's position in society, and a habit as social-psychological characteristics of a generation in the cultural and historic context.

Key words: generation, inter-generational space, social attitude, social views, generational values, entelechy, habit.

© Довгань Н. О.

М. А. Дроздова

**МЕТРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
СТАТЕВО-ВІКОВИХ СТЕРЕОТИПІВ ЖІНОК**

Представлено результати дослідження метричних особливостей статево-вікових стереотипів серед вітчизняних жінок, які свідчать, що одні стереотипи (початок статевого життя, вихід на пенсію) протягом тривалого часу залишаються незмінними, інші ж (уявлення про вікову межу укладання шлюбу, обзаведення дітьми, зміни в професійному житті тощо) демонструють певну динаміку. З'ясовано, що вплив статево-вікових стереотипів найбільшою мірою виявляється під час сприймання та оцінювання жінками ситуації початку статевого життя